
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
104. GADSKĀRTU ATZĪMĒJOT UN
EIROPAS ZINĀTNIEKU NAKTI IEVADOT

SESTĀS STARPDISCIPLINĀRĀS
KONFERENCES ZINĀTNISKIE LASĪJUMI

UZ ZINĀMĀ UN NEZINĀMĀ ROBEŽAS

GRĀMATAS ATVĒRŠANA

BIBLIOTĒKA UN PERSONĪBA. FRAGMENTU BIBLIOTĒKAS

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas
Starpnozaru pētniecības centrs, 2023

Uz zināmā un nezināmā robežas

Līdzīgi kā platoniskais Erosa spēks, arī zināšanas tiecas pēc jauniem novadiem, un šī tieksme caurstrāvo domas, cerības un atmiņas. Garlaicīgais atkāpjas, un iestājas nepārvarama vēlme atrasties jaunos, vēl nepieredzētos novados. Būt zināmajā un pierastajā ir komforta zona, bet reizē visu graužoša un līdz nāvei apnicīga sajūta. Hermanis Hese „Stepes vilkā” šo remdeno apmierinātības sajūtu apvelta gandrīz vai ar visiem iespējamajiem bezjēdzību raksturojošiem lielumiem – tā ir neizturami nīstama un pretīga, remdeni šķērma paciešamības gaisotne uzsildītā istabas temperatūrā. Stepes vilkam (Harijam Halleram) tādās reizēs iedegas mežonīgas ilgas pēc stiprām jūtām un nebijušā – pārkāpt robežu un ienirt pārgalvībās, satriekt drupās šo seklo, reglamentēto un sterilo dzīvi: “Jo šo te es tomēr necietu, nīdu un nolādēju dedzīgāk par visu citu – šo apmierinātību, šo veselību, šo omulību, šo civilizēta pilsoņa optimismu, šo trekņas, audzelīgas viduvējības, parastuma, vidusmēra kultu.” (H. Hese. *Stepes vilks*)

Platons vairākkārt atzīmē, ka “cilvēku pienācīgi apzīmē pēc viņā pastāvīgi dominējošās tieksmes” (Platons. *Faidrs*). Tā sasniedz pat bezprāta iekāri un nepārvaramu vēlmi pēc kaut kā jauna, līdzīgi kā neprātīga iemīlēšanās, nesamierināšanās un visu dzenošs un satraucošs iekšējs spēks. Vai ar Erotu pārņemtās dvēseles “īstenā zināšana” un “patiesības lauka ieraudzīšana”, par kuru raksta Platons un runā Sokrats, ir pielīdzināma “robežai starp zināmo un nezināmo”? Kanta izpratnē, droši vien, ka “nē”, bet tomēr: varbūt, ka “jā”? Tikai citādi “jā” – racionāli, apgaismoti, sistēmiski. Kants priekšvārdā otrajam “Tīrās prāta kritikas” izdevumam raksta par nenosacīto: “Tas, kas mūs neatvairāmi mudina iziet ārpus pieredzes un visu parādību robežām, ir nenosacītais, ko prāts nepieciešami un ar pilnām tiesībām meklē lietās pašās par sevi (...)” (I. Kants. *Tīrā prāta kritika*). Kants uzdod jautājumu pats sev un savai filosofijai: ko es varu zināt?

Robeža starp zināmo un nezināmo ir nemitīgs filosofijas un arī citu zinātņu jautājums. Tā ietver plašu tematiku – mikro pasauli un mega dimensijas, cilvēka spēju robežas un virtuālās konstrukcijas, ietiecas iracionālās dziņās un ķermeņa anatomijā, nosaka prāta darbību un cilvēka dzīvi. Nav iespējama viena, visiem cilvēkiem un visām situācijām attiecināma zināšanu robeža – tā katram cilvēkam un arī katrai nozarei ir sava. Bet ikvienam ir iespēja (pa)būt uz zināmā un nezināmā robežas un pārdzīvot jaunu zināšanu atklāsmes “magiju” un prieku.

Ineta Kivle

LU Akadēmiskās bibliotēkas
Starpnozaru pētniecības centra vadītāja

PROGRAMMA

LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ, RĪGĀ, KALPAKA BULVĀRĪ 4,

2023. GADA 28. SEPTEBRĪ

ATKLĀŠANA

Ineta Kivle, Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas
Starprozaru pētniecības centra vadītāja

14:00 – 15:30

ZINĀTNISKIE LASĪJUMI

Rihards Kūlis. Uz zināmā un nezināmā robežas: Imanuels
Kants un Karls Rāners

Raivis Bičevskis. “Ironija ir mūžīgas agilitātes, bezgalīgi
pārpilna haosa skaidra apzināšanās”. Romantisma ironijas
izpratne Frīdriha Šlēgela tekstos

Beata Paškeviča. Uz robežas starp dzeju un enciklopē-
dismu. Universālais atsevišķajā tepat Grīziņkalnā 18. gad-
simta vidū

15:30 – 16:00

KAFIJA

***

16:00

GRĀMATAS ATVĒRŠANA

Bibliotēka un Personība. Fragmentu bibliotēkas

Rihards Kūlis

Uz zināmā un nezināmā robežas: Imanuels Kants un Karls Rāners

Rietumu filosofijas aizsākumus lielā mērā iezīmē Parmenīda (6. gs. p. m. ē.) izbrīna un bijības pilnais jautājums: "Kāpēc ir esamība un nevis nekas?" Parmenīds nezina atbildi uz šo jautājumu. Uz to pieņemamu atbildi nesniedz arī mūsdienu filosofija. Taču pats jautājums joprojām ir dzīvs, vedinot domāt par esamības un neesamības, zināmā un nezināmā (arī domājamā un nedomājamā) robežām.

Rietumu filosofijas un kultūras vēsturē zināmā un nezināmā robežas problēma laika gaitā guvusi izpausmi specifisku kultūras (filosofijas) arhetipu veidoļā: B. Paskāla "bezdiebēnis", M. Heidegera "eksistence uz slīpnes", K. Jaspersa "aptverošais" u. c.

Pēc I. Kanta domām, pasauli var izziņāt bezgalīgi, taču jāpatur prātā viens nosacījums: šā procesa rezultātam nepiemīt absolūtu un pabeigtu atziņu raksturs. Tas būtu iespējams tikai dievišķajam intelektam, nevis cilvēka sapratnei. Kants ierobežo zināšanas vai, precīzāk izsakoties, cilvēka ilūzijas par savu izziņātpēju neierobežotību. Viņš nealkst līdzīgi spekulatīvajam metafizikim ielauzties pārpasaulīgā noslēpumos. Filozofs vēlas rast ticībai cieņpilnu vietu, reizē paaugstinot zinātņi un ierādot tai (dabaszinātniskās izpētes aspektā) nepārkāpjamas robežas. Tur, kur zinātņei jāapstājas, ja tā vēlas palikt zinātņe, vietu varam dot ticībai, kas, pēc filozofa domām, ir cilvēciskās eksistences neatņemams elements.

Pēc K. Rānera pārliecības, cilvēks mīt noslēpuma priekšā, kura vārds ir Dievs. Dievs nav izziņāms tāpat, kā izziņāts tiek objekts. Tomēr, domā Rāners, noslēpumam var tuvoties, ejot īpašu izziņas ceļu. Tas ir mistiķa ceļš. Jāatzīst, ka Rāners šo ceļu norobežo no, viņaprāt, subjektīvām un tukšām fantāzijām. Filozofs, sekojot rietumu kultūras tradīcijai, ir pārliecināts, ka arī mistiķa praksei ir jāpakļaujas racionālai kontrolei.

Neraugoties uz principiālām atšķirībām, domājot par izziņāmā un neizziņāmā robežām, abu filozofu uzskatos vērojami radniecīgi elementi. Pieļaujot misticisma klātbūtni pasaules izziņā un apguvē, tas tiek ierobežots, saglabājot rietumu racionālistiskās tradīcijas pamatorientācijas.

Raivis Bičevskis

“Ironija ir mūžīgas agilitātes, bezgalīgi pārpilna haosa skaidra apzināšanās”. Romantisma ironijas izpratne Frīdriha Šlēgela tekstos

Romantisms rada virkni jaunu jēdzienu un piešķir arī jaunu nozīmi seniem (sengrieķu filozofijas) un ne tik seniem (apgaismības) jēdzieniem. “Ironija” ir viens no tiem. Šim jēdzienam lemts kļūt par agrīnā romantisma centrālo *punctum saliens* realitātes izpratnē. Ironija ir zināmā un nezināmā robeža un kā tāda – romantisma filosofijas motīvus un tēmas starus savācošā lēca. Frīdrihs Šlēgels šo lēcu lieto it visur: caur to paveroties gan uz individu, gan uz sabiedrību, gan uz pasauli. Viņa romantiskā ironijas teorija ir viens no modernitātes iespaidīgākajiem eksperimentiem. Turklāt: ironija kā romantisma estētikas programmas balsts ir ne tikai viens no modernitātes projektiem, bet arī alternatīvas modernitātes (K. H. Bōrers) uzmetums. Tāds iekļauj ne tikai romantisku filosofiju, mākslas un zinātnes, kuras mēcās būt uz zināmā un nezināmā robežas, bet arī izglītību. F. Šlēgels, agrīnā romantisma aizrautības dzīts, pasludinās, ka “izglītība (...) ir pilnveidošanās līdz pat ironijai. Tā cilvēka iekšējā pasaule, kas sasniedzis zināmu izglītības augstumu (...) [t. i., ir gana ironisks: R. B.], līdzinās nebeidzamu visaptverošāko revolūciju virknei”.

Beata Paškeviča

Uz robežas starp dzeju un enciklopēdismu. Universālais atsevišķajā tepat Grīziņkalnā 18. gadsimta vidū

18. gadsimta vidus ir robežšķirtne starp baroka un apgaismības laikmetu, starp universālas zinātnes iespējamību un atsevišķu zinātnes jomu izdalīšanos, tiecoties uz aizvien šaurāku specializāciju. Tas ir laiks, kad mediķis var būt arī dzejnieks, valodnieks, vēsturnieks un astronoms. Šī pārmaiņu laika universālgēnijs Vidzemes kultūrtelpā ir Johans Bernhards Fišers (1685–1772). Laikmetu maiņa liek viņam savā dzejā gremdēties pārdomās par lauku un pilsētas kontrastu, vērojot dabu kā mākslinieka, tā arī zinātnieka acīm, balansējot uz robežas starp dabaszinātni un mākslu. Vidzemes zinātnieks Johans Bernhards Fišers ar pseidonīmu “Aizkalnes Montans” (pārtulkojot rodas parafrāze – Aizkalnes kalns) savā muižiņā uzņem viesos draugus Urbanu un Urbanovicu, kas ir galantie pilsētas, tātad urbanizētas vides pārstāvji. Alegoriski domutēli Aizkalnes kalns (jeb Montans) ar Pilsētas pilsētnieciskumu (Urbanu un Urbanovicu) morālfilozofiskās dzejas vārsnās spriež par radītās pasaules vienotību, aplūkojot to dabaszinātnes un estētikas kategorijās, analizējot dabas un cilvēka veidoto pasauli enciklopēdiskā skatījumā, iesaistot savas maņas kā estētiska baudījuma instrumentu 1745. gadā Rīgā publicētajā dzejījumā “Aizkalnieša vispārējie un personīgie ziemas un vasaras prieki, dzejā aprakstīti”. Viņi dzer kafiju, aizkūpina tabakas pīpi un risina apgaismības laikmetam būtiskus jautājumus. Referāts būs mēģinājums tuvoties šim literārajam darbam, pētot dažādu dzejījumā skarto tēmu mijiedarbi un robežpārejas.

Raivis Bičevskis – *Dr. phil.*, LU Vēstures un filozofijas fakultātes Filozofijas un ētikas nodaļas vadītājs, profesors, vadošais pētnieks. Pētnieciskās intereses: vācu filozofija no vēlīnajiem viduslaikiem līdz mūsdienām, vācu un Baltijas intelektuālo tradīciju saikne, J. G. Hāmaņa, J. G. Herdera, M. Heidegera un L. Klāgesa filozofija, fenomenoloģija, hermeneitika, ideju un intelektuālā vēsture, humanitāro zinātņu filozofiskās problēmas, pieredzes teorijas, filozofiskā antropoloģija.

Kontakti: raivis.bicevskis@lu.lv

Ineta Kivle – *Dr. phil.*, LU Akadēmiskās bibliotēkas direktora vietniece, Starptozaru pētniecības centra izveidotāja un vadītāja, vadošā pētniece. Pētnieciskās intereses: starpdisciplināritāte, filozofija, mūzikas filozofija; skaņlis, skaņa, krāsa, ritms starpdisciplinārā skatījumā.

Kontakti: ineta.kivle@lu.lv; inetakivle21@gmail.com

Rihards Kūlis – *Dr. phil.*, LU Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks. Pētnieciskās intereses: kultūras filozofija, Eiropas un Latvijas filozofijas un kultūras vēsture, fenomenoloģija, eksistenciālisms, I. Kanta un M. Heidegera filozofija.

Kontakti: rihards.kulis@gmail.com

Beata Paškeviča – *Dr. phil.*, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra vadošā pētniece. Pētnieciskās intereses: piētisms Vidzemē un Baltijā, apgaismības kultūra.

Kontakti: Beata.Paskevica@lnb.lv

Bet prāts šo vārdu “domāju” ir pieprasījis sev, jo tieši prātā,
nevis kaut kur citur, notiek savākšana un savešana kopā, un
to tad arī sauc par “domāšanu”.

Sv. Augustīns. *Atzišanās*, 10. grāmata

© Latvijas Universitāte. Konferenci organizē LU Akadēmiskās
bibliotēkas Starprozaru pētniecības centrs, 2023

© Raivis Bičevskis, Ineta Kivle, Rihards Kūlis, Beata Paškeviča

© Daina Šulca, gleznu „Abstrakts” fragmenti

© Dizains un salikums Vija France

Teksta korektore Vita Aišpure

ISBN 978-9984-844-14-5

